



## نقش اعتقادات مذهبی در پیشگیری از آسیب های فضای مجازی

مهتاب خانی

دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی و رسانه دانشگاه جامع امام حسین (ع)

Khanim7032@gmail.com

ارسال: اردیبهشت ماه ۱۴۰۳ پذیرش: خرداد ماه ۱۴۰۳

### چکیده

فضای مجازی به عنوان یک قلمرو گسترده از تعاملات اجتماعی، اطلاعاتی و فرهنگی، با چالش‌ها و آسیب‌های مختلفی مواجه است که نیازمند راهکارهای مؤثر برای پیشگیری و مقابله با آنها می‌باشد. این مقاله نقش اعتقادات مذهبی در ارتقاء اخلاقیات و کاهش آسیب‌های فضای مجازی را بررسی می‌نماید. در این تحقیق، مسأله مورد بررسی قرار گرفته و سوالات تحقیقی ارائه شده‌اند. بررسی نقش اعتقادات مذهبی نشان می‌دهد که این اعتقادات به عنوان یک سرمایه فرهنگی و اخلاقی می‌توانند در پیشگیری از انتشار اطلاعات غلط، تبلیغات منفی، سوءاستفاده از حریم خصوصی، اعتیاد به فضای مجازی و ایجاد فضای مجازی مثبت نقش بسیار مؤثری ایفا کنند. یافته‌ها نشان می‌دهند که اعتقادات مذهبی می‌توانند به عنوان یک راهنمای اخلاقی، ترویج ارزش‌ها و اخلاقیات، حفاظت از حریم خصوصی، تشویق به مشارکت اجتماعی و ایجاد فضای مجازی مثبت عمل کنند. پیشنهادها این تحقیق شامل ترویج آموزش اخلاقیات مذهبی، تعامل با رهبران مذهبی، ترویج کمک‌های اجتماعی، توجه به آموزش ایمنی آنلاین و ترویج محتوای مثبت در فضای مجازی می‌شوند. از طرفی، اهمیت این موضوع در حفظ و ارتقاء ارزش‌ها و اخلاقیات جامعه، ترویج مشارکت اجتماعی، حفاظت از حریم خصوصی، پیشگیری از اعتیاد به فضای مجازی، و ایجاد یک فضای مجازی مثبت، ضرورت تحقیقات بیشتر و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های مبتنی بر یافته‌های این تحقیق را افزایش می‌دهد.

کلمات کلیدی: اعتقادات مذهبی، پیشگیری، آسیب های فضای مجازی.

### ۱- مقدمه

در ابتدا در دهه‌های اخیر، فضای مجازی به یک بُعد حیات مهم تبدیل شده است که تأثیرات عمیقی بر افراد و جوامع دارد. این فضا، با ارائه امکانات ارتباطی و اطلاعاتی فراوان، زندگی روزمره افراد را تغییر داده و به یک قلمرو بسیار گسترده برای تبادل اطلاعات، ارتباطات اجتماعی، و فعالیت‌های اقتصادی تبدیل شده است [۱].

توسعه فضای مجازی به یک فرصت بی نظیر برای ارتقاء ارتباطات و انتقال اطلاعات تبدیل شده است. اما در همین حال، این فضا همراه با چالش‌های بزرگی نیز همراه است که ممکن است بر جوامع و افراد تأثیر منفی بگذارد. در این سناریو، اعتقادات مذهبی به عنوان یک ابزار فرهنگی و اخلاقی می‌توانند در ترسیم مسیری سالم و اخلاقی در استفاده از فضای مجازی نقش بیافرینند [۲]. هدف این تحقیق، بررسی نقش اعتقادات مذهبی در پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی و ترویج رفتارهای سالم و اخلاقی در این فضا است. ما قصد داریم با تجزیه و تحلیل اثرات مثبت اعتقادات مذهبی در سازماندهی و راهبری رفتارهای فردی در فضای مجازی، به ساختارها و فرآیندهایی ارائه دهیم که از نظر فرهنگی و اخلاقی سالم باشند.

این تحقیق به چندین بخش اصلی تقسیم می‌شود. بخش اول با معرفی و توضیح اهمیت موضوع و اهداف تحقیق شروع می‌شود. در بخش دوم، نقش اعتقادات مذهبی در پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی بررسی می‌شود. در ادامه، در بخش سوم، تأثیر این اعتقادات بر رفتارهای سالم در فضای مجازی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت، نتیجه‌گیری و پیشنهادهای عملی برای ترویج رفتارهای سالم و اخلاقی در فضای مجازی ارائه می‌شود.

### ۱-۱- بیان مسأله

در دنیای امروز که فضای مجازی به یک قلمرو گسترده از تعاملات اجتماعی، اطلاعاتی و فرهنگی تبدیل شده است، مواجهه با چالش‌ها و آسیب‌های مختلف در این فضا امری ضروری و پراهمیت است. یکی از این چالش‌ها، تأثیرات منفی از جمله انتشار اطلاعات غلط، تبلیغات نفرت‌انگیز، سوءاستفاده از حریم خصوصی، و اعتیاد به فضای مجازی است. این چالش‌ها، به عنوان عواملی که می‌توانند به کاهش اعتماد عمومی، ترویج اختلافات فرهنگی و اجتماعی، و کاهش کیفیت فرآیندهای ارتباطی منجر شوند، نقش مهمی در ایجاد مشکلات جامعه‌ای ایفا می‌کنند [۳]

در این سناریو، یکی از عوامل مؤثر در پیشگیری و مقابله با آسیب‌های فضای مجازی، اعتقادات مذهبی است. اعتقادات مذهبی به‌عنوان یک سرمایه فرهنگی و اخلاقی می‌توانند به عنوان یک سد مقابله با این چالش‌ها عمل کنند و بر فرهنگ مثبت و ارتقاء اخلاقیات در فضای مجازی تأثیرگذار باشند. اما، هنوز تحقیقات کافی در زمینه نقش و تأثیر اعتقادات مذهبی در پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی صورت نگرفته است و این موضوع نیازمند بررسی گسترده‌تر و عمیق‌تر می‌باشد.

### ۲-۱- سوالات تحقیق

چگونه اعتقادات مذهبی می‌توانند در پیشگیری از انتشار اطلاعات غلط در فضای مجازی نقش داشته باشند؟  
 آیا اعتقادات مذهبی می‌توانند به ترویج اخلاقیات مثبت و سازنده در ارتباطات آنلاین کمک کنند؟  
 چگونه می‌توان اعتقادات مذهبی را به عنوان یک فاکتور مؤثر در حفظ حریم خصوصی افراد در فضای مجازی ترویج کرد؟  
 آیا اعتقادات مذهبی می‌توانند در جلوگیری از سوءاستفاده از فضای مجازی و اعتیاد به آن نقش داشته باشند؟  
 چه راهکارها و سیاست‌هایی می‌توانند بر اساس اعتقادات مذهبی در جامعه اجرا شوند تا بهبودی در مسائل فضای مجازی ایجاد گردد؟  
 تحلیل گسترده این سوالات و بررسی تأثیر اعتقادات مذهبی در پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی، می‌تواند به شناخت بهتر این ابعاد و ارتقاء افکار اخلاقی و فرهنگی در این حوزه کمک کند.

### ۳-۱- اهمیت موضوع

فهم و بررسی نقش اعتقادات مذهبی در پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی از اهمیت بالایی برخوردار است. با توجه به گسترش روزافزون فضای مجازی و تأثیرات عمیق آن بر زندگی افراد و جوامع، بررسی چگونگی اندیشه‌ها و اعتقادات مذهبی در این زمینه می‌تواند به نحو قابل توجهی به بهبود فرآیندها و ارتقاء فرهنگ اخلاقی آنلاین کمک کند.

۱. حفظ ارزش‌ها و اخلاقیات: اعتقادات مذهبی به عنوان یک سرمایه فرهنگی می‌توانند به حفظ و ارتقاء ارزش‌ها و اخلاقیات جامعه کمک کنند. این ارزش‌ها می‌توانند به عنوان یک راهنمای اخلاقی در فضای مجازی عمل کنند و از انتشار اطلاعات نفرت‌انگیز، تبلیغات منفی و رفتارهای غیراخلاقی جلوگیری نمایند [۴].

۲. ترویج مشارکت اجتماعی: اعتقادات مذهبی می‌توانند به ترویج مشارکت اجتماعی در فضای مجازی کمک کنند. با توجه به اینکه مفهوم اجتماعی بودن و همکاری در فضای مجازی بسیار مهم است، اعتقادات مذهبی می‌توانند به تشویق به رفتارهای مثبت و مفید برای جامعه بپردازند.

۳. حفاظت از حریم خصوصی: اعتقادات مذهبی معمولاً به حفاظت از حریم خصوصی افراد تأکید دارند. در فضای مجازی که با چالش‌های حفظ حریم خصوصی روبرو است، اعتقادات مذهبی می‌توانند به افراد کمک کنند تا از انتشار نادرست اطلاعات شخصی خود پرهیز کنند.

۴. پیشگیری از اعتیاد به فضای مجازی: تحقیقات نشان داده‌اند که اعتیاد به فضای مجازی یکی از چالش‌های جدی امروزی است. اعتقادات مذهبی می‌توانند به فرد کمک کنند تا از مصرف نادرست و افزای از فضای مجازی پرهیز کند و رفتارهای سالم‌تری را انتخاب نماید [۵].

۵. ایجاد فضای مجازی مثبت: ترویج اعتقادات مذهبی می‌تواند به ایجاد یک فضای مجازی مثبت و سازنده کمک کند. این فضا می‌تواند از گسترش انرژی مثبت، انتقال ارزش‌های اخلاقی و ترویج فعالیت‌ها و مطالب سازنده در فضای مجازی بهره‌مند شود. با توجه به این نکات، پژوهش‌ها و بررسی‌های گسترده در زمینه نقش اعتقادات مذهبی در فضای مجازی می‌توانند به تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های کارآمدتر جهت مقابله با چالش‌های این فضا و ارتقاء فرهنگ اخلاقی آنلاین کمک کنند.

## ۲- روش شناسی

در این تحقیق، از روش تحقیق کتابخانه‌ای بهره می‌بریم و اطلاعات مرتبط با نقش اعتقادات مذهبی در مقابله با آسیب‌های فضای مجازی را از منابع معتبر جمع‌آوری می‌کنیم. همچنین، برخی از مطالعات موردی نیز برای نمونه‌گیری از تجارب واقعی افراد و جوامع در این حوزه مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

## ۳- مبانی نظری

### ۳-۱- تعریف فضای مجازی

فضای مجازی مفهومی است که توصیف یک فناوری دیجیتال گسترده و بهم پیوسته است. این عبارت به دهه اول انتشار اینترنت برمی‌گردد. از جهان آنلاین به عنوان جهانی جدا، به عنوان متمایز از واقعیت روزمره یاد می‌شود. به عنوان یک تجربه اجتماعی، افراد می‌توانند با استفاده از این شبکه جهانی تعامل، تبادل ایده، به اشتراک گذاری اطلاعات، پشتیبانی اجتماعی، انجام کار تجاری، اقدامات مستقیم، ایجاد رسانه‌های هنری، بازی کردن، بحث سیاسی و غیره انجام دهند. از آنها بعضاً بعنوان مجلات سایبری یاد می‌شود. اصطلاح فضای مجازی به ابزاری مرسوم برای توصیف هر آنچه در ارتباط با اینترنت و فرهنگ متنوع اینترنت است تبدیل شده است. دولت ایالات متحده فن آوری اطلاعات بهم پیوسته و شبکه متقابل زیرساختهای فناوری اطلاعات را که در سراسر این رسانه فعالیت می‌کنند، به عنوان بخشی از زیرساختهای مهم ملی ایالات متحده به رسمیت می‌شناسد. در میان افراد موجود در فضای مجازی، اعتقاد بر این است که کدی از قوانین و اخلاقیات مشترک وجود دارد که برای همه مفید باشد و از آن به عنوان اخلاق سایبری یاد می‌شود. بسیاری از افراد حق حریم خصوصی را به عنوان مهمترین کد عملکرد سایبریک می‌دانند. چنین مسئولیت‌های اخلاقی هنگام کار آنلاین با شبکه‌های جهانی، به ویژه هنگامی که نظرات با تجارب اجتماعی آنلاین درگیر هستند، دست به دست هم می‌دهند.

اصطلاح فضای مجازی هنوز تعریفی پذیرفته شده در سطح جهانی ندارد، اگرچه گاهی اوقات با مفهوم اینترنت یا دیدگاه یک قلمرو مجازی دیجیتال برابر است. تعاریف مختلفی از سازمانهای برجسته ای مانند آژانس اطلاعات مرکزی، آژانس امنیت ملی، اجلاس امنیت سایبری روسی-آمریکایی و غیره به دست آمده است. طبق گفته وزارت دفاع ایالات متحده، فضای مجازی "یک دامنه جهانی در محیط اطلاعات متشکل از شبکه وابسته به زیرساخت‌های فن آوری اطلاعات، از جمله اینترنت، شبکه‌های ارتباط از راه دور، سیستم‌های رایانه‌ای است و پردازنده‌ها و کنترل‌کننده‌های جاسازی شده" می‌باشد. از طرف دیگر، نشست امنیت سایبری روسی-آمریکایی، فضای مجازی را چنین توصیف می‌کند: یک رسانه الکترونیکی که از طریق آن اطلاعات ایجاد، انتقال، دریافت، ذخیره، پردازش و حذف می‌شود. هر دو تعریف حاکی از آن است که فضای مجازی ترکیبی از اینترنت و فن آوری‌های ارتباط از راه دور است که امکان ضبط، ذخیره، بازیابی و انتقال اطلاعات را فراهم می‌کند. این دیدگاه توسط مباناسو و دندورا در [۶] ۲۰۱۵ که

"فضای مجازی ناشی از توانایی جمعی انسان در بیان امکاناتی است که در آن مصنوعات تکنولوژیکی طراحی، استفاده و مفهوم سازی می شود" نیز پشتیبانی می شود. از طرف دیگر گیسون استدلال می کند که "فضای سایبر دارای ابعادی انسان شناختی، یخی از تغییرات اجتماعی است که به یک فرهنگ پسا صنعتی نزدیک می شود". این توجه ما را به این واقعیت جلب می کند که فضای مجازی رفتار فرهنگی جدیدی را به بشر وارد کرده است، که به نوبه خود تجربه انسان را با چشم اندازهای جدید تغییر می دهد. فضای مجازی پدیده ای جهانی است که انقلابی در نحوه تعامل افراد با یکدیگر ایجاد کرده است. این تقریباً بر همه جنبه های زندگی افراد تأثیر می گذارد: آموزش، ارتباطات، اشتغال، سیاست، مراقبت های بهداشتی، روابط اجتماعی و بهره وری شخصی. شبکه مجازی استفاده از سایتهای رسانه اجتماعی مبتنی بر اینترنت برای برقراری ارتباط با دوستان، خانواده، همکاران، مشتریان است. شبکه های مجازی می توانند از طریق سایتهایی مانند فیس بوک، توئیتر، لینکدین و اینستاگرام و غیره دارای یک هدف اجتماعی، یک هدف تجاری یا هر دو باشند. علی رغم رقابت شدید، فیس بوک با بیش از دو میلیارد نفر از این سیستم عامل، بزرگترین و محبوب ترین شبکه مجازی باقی مانده است. شبکه های مجازی به پایگاه قابل توجهی برای بازاریابانی که به دنبال جلب مشتری هستند تبدیل شده است [۷] یک شبکه اجتماعی وب سایتی است که افراد را برای گفتگو، به اشتراک گذاشتن ایده ها و علایق یا ایجاد دوستان جدید دور هم جمع می کند. این نوع همکاری و اشتراک به رسانه های مجازی معروف است. برخلاف رسانه های سنتی که بیش از ده نفر ایجاد نمی کنند، سایت های رسانه های مجازی حاوی محتوایی هستند که توسط صدها یا حتی میلیون ها نفر مختلف ایجاد شده است. به عبارت دیگر شبکه مجازی یک ساختار اجتماعی است که از مجموعه ای از بازیگران اجتماعی (مانند افراد یا سازمان ها)، مجموعه ای از روابط دوگانه و سایر تعاملات اجتماعی بین بازیگران تشکیل شده است. دیدگاه شبکه مجازی مجموعه ای از روش ها را برای تجزیه و تحلیل ساختار کل نهادهای اجتماعی و همچنین نظریه های متنوعی در توضیح الگوهای مشاهده شده در این ساختارها ارائه می دهد. مطالعه این ساختارها از تجزیه و تحلیل شبکه اجتماعی برای شناسایی الگوهای محلی و جهانی، مکان یابی اشخاص تأثیرگذار و بررسی پویایی شبکه استفاده می کند [۸]، محبوبترین شبکه های مجازی عبارتند از:

**فیس بوک:** فیس بوک برای اولین بار در سال ۲۰۰۴ به عنوان یک سایت شبکه اجتماعی هاروارد معرفی شد و در سایر دانشگاه ها و در نهایت به همه گسترش یافت. این سایت در سال ۲۰۰۹ به بزرگترین سایت شبکه مجازی تبدیل شد. همچنان بزرگترین سایت اشتراک عکس است. استراتژیست های بازاریابی فیس بوک را مفید دانسته اند زیرا دامنه ای از علایق شخصی و سازمانی را در بر می گیرد.

**توییتر:** توییتر در سال ۲۰۰۶ توسط اودنو تاسیس شد و در اصل فقط برای کارمندان و اعضای خانواده بود. این شبکه در سال ۲۰۰۶ به یک شبکه عمومی تبدیل شده است. توییتر یک سرویس مبتنی بر وب را در زمان واقعی ارائه می دهد که کاربران را قادر می سازد پیام کوتاه برای سایر کاربران ارسال کرده و در مورد سایر پست های کاربران نظر دهند. تویییت ها از توییتر استخراج می شوند. تویییت یک پیام کوچک است که بیش از ۱۴۰ کاراکتر ندارد و کاربران برای برقراری ارتباط افکار ایجاد می کنند. میکرو بلاگینگ گزینه وبلاگ جدیدتری است که توسط توییتر محبوب شده است.

**یوتیوب:** این یک پلت فرم اشتراک ویدیو است که در آن افراد زیادی می توانند فیلم های تولید شده توسط کاربر را کشف، تماشا و به اشتراک بگذارند. این یک وب سایت فرهنگ مشارکتی است. این وب سایت از سالهای تأسیس خود در اوایل سال ۲۰۰۵ به عنوان موفق ترین وب سایت اینترنتی که یک سرویس اشتراک ویدئو کوتاه را ارائه می دهد. از آنجا که یوتیوب یک دارایی Google است، برای ثبت نام در یک حساب یوتیوب نیاز به یک حساب Google است.

**لینکدین:** این یک شبکه حرفه ای است که بستری را برای مشارکت افراد حرفه ای در شبکه سازی با یکدیگر فراهم می کند. با راه اندازی یک حساب کاربری در لینکدین می توان با افراد حرفه ای با علایق مشابه ارتباط برقرار کرد. لینکدین همچنان محبوب ترین سایت شبکه مجازی برای سازمان ها برای استخدام کارمندان جدید است. اینها تنها چند گزینه از شبکه های مجازی است. موارد دیگر شامل اینستاگرام، واتساپ، تلگرام و غیره می باشد. تأثیر این شبکه های مجازی مدرن بر صحنه های اجتماعی، بهداشتی، سیاسی و اقتصادی بسیار فراتر از انتظارات بسیاری بوده است. شبکه های اجتماعی هم به عنوان تأمین کننده و هم به عنوان مصرف

کننده محتوا نقش دو گانه دارند. آنها انتخابی را در اختیار کاربر قرار می دهند که می تواند نمایه خود را مشاهده کند. نمایه ای از پاسخ سوالات مانند سن، مکان، علایق و غیره ایجاد می شود. برخی از سایت ها به کاربران امکان می دهند تصاویر را بارگذاری کنند، محتوای چندرسانه ای اضافه کنند یا ظاهر و نمایه را اصلاح کنند، وبلاگ ها را ارسال کنند، در مورد پست ها نظر دهند، تدوین و اشتراک گذاری کنند لیست مخاطبین برای محافظت از حریم خصوصی کاربر، شبکه های مجازی معمولاً کنترل هایی دارند که به کاربران اجازه می دهد تا انتخاب کنند چه کسی می تواند نمایه شان را مشاهده کند، با آنها تماس بگیرد، آنها را به لیست مخاطبین خود اضافه کند و غیره ...

### ۳-۲- ویژگی های فضای مجازی

#### ۳-۲-۱- ویژگی های مثبت فضای مجازی

ویژگی های مثبت فضای مجازی شامل انعطاف پذیری وقت، فضای نامحدود، کثرت جوامع، ارتباط متنی، توانایی ثبت و ضبط، سرعت تبادل اطلاعات، سرگرمی، مقدار نامحدودی از اطلاعات فراهم آورده شده، تقویت توان انسانی، مساوات و برابری و کاهش به اصطلاح تأثیر هاله ای است که در ادامه بررسی می شوند [۹].

**انعطاف پذیری وقت:** در فضای مجازی، وقت قابل انعطاف است، ارتباط می تواند یا به طور همزمان و یا به واسطه اتاق های چت در فراجهان مکانی که در آن افراد و شخصیتها درون یک فیلم به عنوان یک آواتار یا اسم رمزی و شکلک ظاهر می شوند و یا به طور غیر همزمان از طریق ایمیل و تالارهای گفتمان شکل بگیرد. در ارتباط های غیر همزمان، لازم نیست افراد با همدیگر در یک زمان ارتباط برقرار کنند. در هر دو شکل ارتباط همزمان و غیر همزمان بجز کنفرانس ویدئوها و تماسهای اینترنتی، زمان همراه با کشش است. یک چت یا گفتگوی آنلاین، افراد هر چقدر وقت بخواهند برای پاسخدهی به شخص دیگر دارند، از چند ثانیه گرفته تا یک دقیقه یا بیشتر که این وقفه در مقایسه با وقف های که می توان در ملاقات رو در رو داشت، به طور قابل توجهی طولانی تر است. در ایمیل ها و گروه های خبری نیز افراد ساعتها، روزها یا حتی هفته ها وقت برای پاسخ دادن دارند که همین مسئله، زمانی برای فکر کردن پیرامون آنچه که کاربران می خواهند بگویند، می دهد و پاسخ آنان را دقیقاً به همان شیوه های که می خواهند، تنظیم می کند. این ارتباط با فاصله، برخی را در اینکه بیشتر در پیغام های نوشتاری توانمند شوند، مهیا می سازد [۱۰].

**فضای نامحدود:** مسافت های جغرافیایی درون فضای مجازی وجود ندارد و از این جهت شبکه های کامپیوتری افراد را قادر می سازند با هم تعامل داشته باشند و مهم نیست که کجا حضور دارند

**کثرت جوامع:** تعامل با بستگان، به فرد کمک می کند تا بتواند با صدها و شاید هزاران نفر ارتباط برقرار نماید. برای مثال، افراد با قرار دادن یک پیام در وبلاو، صفحه گفتگو یا سایت شبکه های اجتماعی که توسط تعداد بیشماری از دیگر کاربران خوانده می شود، با یکدیگر و در یک آن مرتبط شوند.

**ارتباط متنی:** با وجود کمبود کیفیت احساس در ارتباط متنی، هیچ یک از شیوه های تعامل نوشتاری نباید به عنوان یک ابزار قدرتمند برای خود اظهاری و ارتباط درون فردی، دستکم گرفته شود. ایمیل ها، چت های آنلاین، پیامهای فوری و وبلاوها پیوسته در صدر رایجترین نوع تعامل اجتماعی قرار دارند. نوشتن افکار شخصی و خواندن افکار فرد دیگر یک راه منحصر به فرد برای ارائه مشخصه فردی، درک شاخصه های ارتباط آنلاین و ایجاد رابطه است. برخی افراد احساس می کنند که می توانند نظر خود را با نوشتن بهتر ابراز کنند [۱۱].

**توانایی ثبت و ضبط:** یک مزیت واضح و عملی هر نوع ارتباط تایی این است که نوشته، همواره قابلیت ذخیره شدن بر روی دیسک یا نوار، پرینت یا بایگانی شدن به عنوان یک فایل استاندارد را داراست. این توانایی ثبت کمک میکند که افراد در فضای مجازی بتوانند هر گوشه ای از ارتباطشان را که می خواهند، بسنجند و دوباره ارزیابی نمایند. همچنین می توانند از نوشته های نقل قول شده به عنوان بازخورد به دیگران استفاده نمایند.

**سرعت تبادل اطلاعات:** در فضای مجازی این سهولت و سرعت وجود دارد که از این راه، پیامها هر چند با فواصل بسیار طولانی انتقال داده می شوند. اشخاص می توانند پیامها را در یک بازه زمانی بسیار کوتاه فرستاده و دریافت نمایند. این خیلی مهم است؛ به ویژه در تجارت، اینکه از کجا و چگونه افراد می توانند با سرعت هر چه بیشتر با هم ارتباط برقرار کنند

**سرگرمی:** اینترنت در قالب فیلمها، بازیهای ویدیویی، موسیقی، کتب آنلاین، مجلات و گفتگوهای آنلاین به مردم سرگرمی ارائه می دهد؛ از این رو اینترنت یک منبع سرگرمی برای میلیونها نفر در سراسر جهان شده است، زیرا ارائه دهنده انواع بسیاری از سرگرمی های قابل دسترس و ارزان است؛ البته سرگرمی گاهی می تواند ابعاد منفی و مخربی نیز داشته باشد، مثل بازیهای ویدیویی که ممکن است باعث تقویت خشونت و پرخاشگری و ترس گردد [۱۲].

**مقدار نامحدود اطلاعات فراهم آورده شده:** فضای مجازی توانایی مردم در بهتر آگاهی دادن به همدیگر را رصد و آن را به طور شگرفی تقویت کرده است. بر این اساس، مردم می توانند از طریق تعداد زیادی از روزنامه های آنلاین، مجلات، کتابها و تابلوهای اعلانات، هر اطلاعاتی که می خواهند را بدون حد و مرز به دست آورند.

**توانمندسازی:** اینترنت می تواند باعث توانمند ساختن کاربران گردد؛ زیرا استفاده از آن، تأثیرات قدرتمندی بر طرز فکر اشخاص می گذارد. زمانی می توان از توانمندسازی کاربران صحبت کرد که در حال اشاره به توسعه و ترقی کامل نیرو و ظرفیت انسانی بود که این به معنای رهایی از قضاوت های یک طرفه (تعصبات)، اجبارها، دشمنی ها، عدم اعتماد به نفس، درک پایین و آسان پذیری دیگر عقاید است. همچنین، اینترنت به افراد این اجازه را می دهد که تخصص و ایده های خویش را بسازند؛ لذا به ارتقای خلاقیت ها و شاخصه های فردی کمک خواهد شد.

**مساوات و برابری:** اینترنت بین مردم از لحاظ جنسیت، طبقه اجتماعی یا نژاد تبعیض قائل نمی شود و به افراد این فرصت را می دهد که ایده ها و نظرات خود را بیان کنند؛ لذا هر کس می تواند به نشر نظرات، نیازها و علاقه مندی های فردی خود بپردازد.

**کاهش تأثیر هاله ای:** در فضای مجازی مردم نمی توانند شخصیت دیگر افراد را با توجه به ظاهر فیزیکی آنها قضاوت کند. این صفحه الکترونیکی، کاربر را از هر گونه تأثیر تعامل چهره به چهره دور می سازد؛ زیرا درک ویژگی یک فرد مثل ظاهر یا خصیصه های یک فرد، متأثر از درک ویژگی دیگر افراد یا اشیا نیست [۱۳].

### ۳-۲-۲- ویژگی های منفی فضای مجازی

فارغ از ویژگی های مثبت فضای مجازی، چندین ویژگی منفی نیز وجود دارد که می بایست بیان شود؛ از جمله کمبود هماهنگی حسی، جذب اطلاعات بدون فیلتر کردن، ناامیدی ناشی از اختلالات فنی، باز تعریف مشخصه ها، زورگیری مجازی، تخریب های رفتاری، احساس اینکه خوشی صرفاً برای دیگران است، اعتیاد اینترنتی و... که در ادامه توضیح داده می شود.

**۱- کمبود هماهنگی حسی:** به واسطه ارتباط های متن محور، نارسایی حسگرهای صوتی تصویری از قبیل تغییر در تن صدا، ابرازهای چهره های یا زبان بدن، ارتباطات می تواند منجر به تفسیر اشتباه گردد. برای مثال، شبیه سازی لمسی مثل حس چشایی و بویایی در فضای مجازی وجود ندارد. در فضای مجازی، فقدان هماهنگی حسی مشاهده می شود؛ زیرا کاربر میبیند و می شنود، اما لمس نمی کند و مزه و بو را حس نمی کند. فضای مجازی علاوه بر متن، اجازه استفاده از ترکیبات متنوعی از متن، صوت و انواع ارتباط تصویر محور را می دهد؛ در عین حال مردم می توانند صدای هم را بشنوند، اما همدیگر را نبینند، متن بخوانند و همدیگر را ببینند، اما نشنوند یا اینکه می توانند همدیگر را دیده و صدای هم را بشنوند، اما همدیگر را با یکی از شیوه های نوشتاری ارتباط به زحمت نیندازند. در برخی موارد، ارتباط متنی ممکن است منجر به سوء تفاهم ها و کشمکش ها گردد. کمبود اثرات صوتی تصویری، یک پیام الکترونیکی، وبلاو یا یک پست درون یک گروه خبری ممکن است مبهم و دوپهلو باشد. زمانی که مردم یک پیام تایی را می خوانند، گرایش شدیدی که گاهی ناخود آگاه است، نسبت به این دارند که انتظارات، امیال، هیجانات و ترسهای خود را در آنچه که فرد دیگر مینویسد، به تصویر کشند. اندیشه وران حیطه روانکاوی این فرایند را انتقال می نامند. تغییر و تحریف منظور یک فرد می تواند منجر به سوء تفاهم ها و اختلافات گردد. با این حال در محیط گفتگوی چندرسانه ای امروز، این سوء تفاهم ها و اختلافات

کاهش یافته است؛ زیرا چنین محیطی، این فرصت را می دهد که از حالت ارتباطی صوتی تصویری نیز استفاده کند. به واسطه استفاده از برنامه های نرم افزاری متنوع، صدای کاربران به خاطر سخنان و معانی و احساسات لطیف و دقیق، ممکن است بیشتر مورد واکاوی و بررسی قرار گیرد و اینکه مردم می توانند ارتباطات خود را با همدیگر بازمینی نمایند (جعفریان، خدایاری و حسن زاده، ۱۳۹۵)

**۲- جذب اطلاعات بدون فیلتر کردن آن:** قرار دادن آسان اطلاعات در اینترنت به معنای خوب، درست، قانونی و با کیفیت بودن آن نیست. برخی کاربران ممکن است خریدار یا جذب کننده انحصاری هر گونه داده الکترونیکی که ورود به اینترنت پیدا میکند، باشند. این شبکه ها باعث این می شود که افرادی اینگونه انتظار داشته باشند که می توانند وسیله های یافته که با آن به سرعت هر مشکلی را حل نمایند. مردم به جای اینکه وقت بگذارند برای بازمینی مسائل و تفکر در راه حل های جایگزین و تحلیل حساس مشکلات، بی صبرانه به دنبال راه حل های فنی میگردند؛ از این رو بسیار مهم است که اطلاعات را فیلتر نمود و آنها را به گونه ای حساس تحلیل کرد.

**۳- ناامیدی ناشی از اختلالات فنی:** رسانه الکترونیکی مصون از مشکل داشتن با تعامل دانشجو و فناوری نیست؛ مثل هر نوع ناامیدی ناشی از اشکالات فنی و خاموش شدن ها. برای مثال، پیشرفت یک دانشجوی دانشگاه در یک دوره ممکن است به دلیل ناامیدی های ناشی از فناوری به توقف بیانجامد؛ دانشجویان تا زمان حل شدن یک مشکل فنی، فلج به نظر می آیند و حس طرد شدگی یا در برخی موارد، محبوس شدگی دارند؛ زمانی که با ارتباطشان با درس به دلیل مشکلات فنی قطع شده است [۹].

**۴- بازتعریف هویت های فردی:** چیز دیگری که ممکن است در فضای مجازی اتفاق افتد، بازتعریف مشخصه ها است. یکی از مشکلات حین شکل دهی هویت فردی این است که افراد سن پایین، در حال شکل گیری توسط اینترنت هستند. گزینه های سرگرمی و اطلاعات که این فناوریها به ارمغان آورده اند مثل اینترنت، هویت آنها را پشتیبانی نموده و به طور تساعدی تعریف می نمایند. اینترنت همچنین قادر است افکار را تحریف نماید و گیرنده ها را دستکاری کند؛ به ویژه در بین جوانان امروزی که تمایل به پذیرش عقاید افراطی در آنها دیده می شود بدون آنکه منتقدانه به این عقاید فکر کنند.

**۵- احساس متعلق بودن خوشی صرفاً برای دیگران:** سایت های شبکه های اجتماعی مثل فیسبوک و توئیتر می توانند موجب ناراحتی و تنهایی شوند؛ چه اینکه نگاه به تصاویر شاد دیگران می تواند منجر به این شود که برخی به خود این را بقبولانند که افراد دیگر در یک زندگی بی نقص بوده و نهایتاً خوشی های دیگر افراد را دست بالا می گیرند و بیش از آنچه هست میپندارند. بنابراین، سایت های شبکه اجتماعی ممکن است منجر به ناامیدی، غمگینی و تنهایی و بلکه احساس باختن شود [۱۱].

**۶- زورگیری مجازی:** آزارها و زورگیریهای آنلاین در اینترنت نسبتاً رایج است. زورگیریهای فضای مجازی می تواند با وسایل گوناگونی قربانی های خود را مورد هدف قرار دهد؛ از جمله اتاقهای چت و صفحات پیام و تالارهای گفتگو و ایمیل. زورگیری اینترنتی ممکن است به طرق مختلفی انجام شود؛ مثل ارسال ایمیل تهدیدآمیز یا وقیح، به هرزنامه فرستادن که در آن یک زورگیر به قربانی خود تعداد بسیاری ایمیل بی ارزش می فرستد، آزار و اذیت در چت های آنلاین زنده که منجر به سوء استفاده زبانی به طور زنده و مستقیم می شود، گذاردن پیام های زنده و توهین آمیز در صفحه پیامها یا مکان میهمانان، ارسال ویروسهای الکترونیکی یا ایمیلهای ناخواسته [۱۲].

**۷- خشونت رفتاری:** این مسئله نسبتاً مشهور است که گاهی کاربران در فضای مجازی رفتاری دارند که آن را در جهان واقعی ناشایست می دانند؛ این بخاطر این واقعیت است که آنها بیشتر احساس آزادی و عدم کنترل شدن توسط دیگران می کنند. اینترنت این عدم تطابق را قوت می بخشد؛ لذا افراد گاهی اوقات خشن و یا حتی رفتارهای کنترل نشده از خود بروز می دهند. علت عمده این نوع رفتارهای مشکل ساز زمانی خودنمایی می کند. که استفاده از اینترنت به پدیده خشونت رفتاری مربوط باشد. در حالات ارتباطی رو در رو، اشخاص توسط قوانین اجتماعی موجود که بر تعاملات بین مردمی، برخوردهای منفی فوری و هر گونه پیامد دیداری رفتار ناشایست آنها حاکم است، محدود شده اند. علاوه بر این، مردم با تحریم ها و طرد کردن اجتماعی که نتیجه اینگونه رفتار کردن است نیز محصور گشته اند. در دنیای الکترونیکی و گمنام، کاربران اغلب از هویت ها و شخصیت های هم باخبر نیستند؛

لذا به سادگی می توانند از پیامدهای منفی رفتارهای خطرناک و ناپسند خود چشم پوشی نمایند و همین منجر می شود به ابراز کردن خشم و خشونت و افشاسازی های نابجا [۱۳].

**۸-اعتیاد به اینترنت:** دیویس میان دو نوع از اعتیادهای اینترنتی که آنها را به خاص و عام تقسیم می کند، تمایز قائل شده است. اعتیاد به معنای خاص یا اخص به استفاده بیش از حد یا سوء استفاده از هر گونه عملیات اینترنتی با محتوای خاص گفته می شود؛ برای مثال قماربازی و خرید و فروش سهام. اعتیاد به معنای عام نیز به استفاده بیش از حد از اینترنت به صورت چندجانبه گفته می شود که در چند عرصه و نه یک عرصه خاص مثل سهام صورت می گیرد و منجر به اختلالات شخصیتی و حرفه ای منفی برای فرد می شود؛ لذا یک فرد معتاد به این معنای عام، به سوی آنلاین بودن کشیده می شود و همواره ارجحیت و برتری ارتباط بین مردمی مجازی را نسبت به واقعی اظهار می کند. برای مثال؛ محبوبیت سایت شبکه اجتماعی فیسبوک منجر به برخی مشکلات اعتیادی جدی شده است. در ادبیات روانشناسی یک واژه مربوط به بحث اعتیاد به فیسبوک ابداع شده است. مسئله اصلی این است که مردم توجهی به آن مقدار زیاد انرژی و زمانی که در فیسبوک صرف می کنند، ندارند. لینک های بیشتر در صفحات وب در قالب به اشتراک گذاری و دیگر انواع فعالیتهای مرتبط با فیسبوک دعوت می کنند. کاربران نوعی از فعالیت های فیسبوکی را استفاده می کنند که از طرفی می توان آنها را خلاقانه و مبرز احساسات و اجتماعی خواند؛ اما از طرف دیگر، افراد می توانند به سادگی معتاد به آن شوند. اختلال اعتیاد به فیسبوک حالتی است که استفاده از فیسبوک به مثابه یک عمل وسواسی و اجباری تبدیل گشته و افراد تمام وقت خود را در این شبکه اجتماعی صرف می کنند و از زندگی اجتماعی واقعی خود با دوستان و بستگان و محیط کار غافل می شوند [۱۴].

### ۳-۳- میزان دسترسی به فضای مجازی

دسترس به فضای مجازی پدیده ای فراگیر و همه جانبه در زندگی انسان های عصر حاضر است. همزمان با استفاده گسترده مردم یا از نترنت شاهد نوعی وابستگی در جوانان و نوجوانان نیز هست. امروزه اکثر خانواده ها دارای رایانه هستند و فضای مجازی از تازه ترین دستاوردهای بشر است و آخرین عضو خانواده تکنولوژی است که حدود چهل سال است که قدم به زندگی انسان گذاشته و در عرصه های مختلف نقش آفرینی می کند. اینترنت دنیای مجازی است که با دنیای واقعی پیرامون ما تفاوتی دارد که با شیوع کرونا و انتقال فضای آموزشی به بستر آنلاین و مجازی، دسترسی دانش آموزان به فضای مجازی بیشتر شده و خطر تأثیرپذیری محتوای نامناسبی که در آن منتشر می شود، بیش از گذشته احساس می شود. با گسترش فضای مجازی و شبکه های اجتماعی در دهه اخیر، نقش آفرینی این پدیده نوظهور در بین عموم مردم به شدت افزایش یافته است. امروزه بسیاری از افراد به این فضای نامحدود دسترسی داشته و روزانه در برابر هجوم مطالب زیادی قرار می گیرند که شاید خیلی از آنان برایشان مناسب نباشد [۱۵].

بخش قابل تامل این موضوع، دسترسی کودکان و نوجوانان به اطلاعاتی است در که فضای مجازی بدون هیچ محدودیت سنی منتشر شده و به هیچ وجه مناسب این رده سنی نیست. این موضوع در حالی است که در بسیاری از کشورها محدودیت های زیادی برای دسترسی کودکان و نوجوانان به محتوای موجود در فضای مجازی در نظر گرفته می شود. علاوه بر این نقش آفرینی دشمنان در انتقال اطلاعات غلط و جهت دار به ایرانیان که سبب ترویج ناامیدی و سیاه نمایی می شود، دیگر آسیب بزرگی است که عواقب نامعلم و تلخ زیادی دارد. همچنین به دلیل نامحدود بودن فضای مجازی بستر برای ظهور اندیشه های انحرافی و عرفانهای نوظهور فراهم شده است.

در حال حاضر جامعه با ما گسترش تکنولوژی دسترسی آسان به اطلاعات از طریق فضای مجازی روبرو است به طوری که امکان مقابله با آنها وجود ندارد و ما نمی توانیم مانع آن شویم بلکه باید کاری کنیم که این تکنولوژی ها آثار منفی بر جامعه و بخصوص دانش آموزان نداشته باشد. با توجه به این موضوعات به نظر می رسد که تصمیم گیری جدی در موضوع فضای مجازی امری ضروری است. لازم است که آسیب های این فضا شناخته شده و با بهره گیری از نظر کارشناسان، زمینه های جلوگیری از وقوع این آسیب ها فراهم شود. همچنین باید ظرفیت های مثبت این فضا که زمینه را برای گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی فراهم می کند شناسایی و



تقویت شود. پست الکترونیک، پیام های کوتاه، چت روم ها، وب پایگاهها، بازیها، روشهایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده اند. روزانه نزدیک به چهارصد میلیون نفر در سراسر دنیا از فضای مجازی استفاده می کنند و یکی از کاربردهای اصلی فضای مجازی آن است که ارتباط فضای مجازی اساسا بر متن استوار است و بنابراین از نشانه های بصری و شنیداری در تعامل های رو در روی بهره است.

میزان استفاده جمعی و عمومی از فناوری اطلاعات و فضای مجازی هر روز بیشتر و فراگیرتر می شود به طوری که در کشور ایران فقط در مدت چند سال یعنی از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ تعداد کاربران فضای مجازی از ۱/۸ به ۱۱/۲ میلیون نفر رسیده است. میزان استفاده جمعی و عمومی از فناوری اطلاعات و فضای مجازی هر روز بیشتر و فراگیرتر می شود به طوری که در کشور ایران فقط در مدت چند سال یعنی از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ تعداد کاربران فضای مجازی از ۱/۸ به ۱۱/۲ میلیون نفر رسیده است.

#### ۴- پیشینه تحقیق

ملاحی (۱۳۹۵) [۱۶] در تحقیقی با عنوان (نقش آموزه های دینی اسلامی در پیشگیری از آثار مخرب فضای مجازی بر خانواده) چنین بیان می دارند که ظهور فناوری های نوین ارتباطی در عصر حاضر، به همراه نوآوری هایی که در فضای مجازی به وجود آمده، موجب اختلال در روابط خانواده ها شده است. هدف ما در این مقاله، بررسی نقش مخرب فضای مجازی بر آموزه های دینی خانواده هاست. فضای مجازی، فضای محیط الکترونیکی یا محیط شبکه ای از رایانه هاست که با استفاده از جلوه های سمعی و بصری سعی دارد تا اشیاء و واقعیت های سه بعدی جهان واقعی را مشابه سازی کند که فاقد مادیت فیزیکی هستند. در حال حاضر، جامعه سنتی به سوی جامعه الکترونیک در حال حرکت است. نهاد خانواده، یکی از ارکان مهم جامعه است و از زمانی که اینترنت وارد فضای خانواده ها شده تا به امروز، با وجود تمام محاسن و مزایای آن، یکسری آثار مخرب و نگرانی هایی را بر خانواده ها تحمیل نموده است. آمار کاربران اینترنتی ایران، بیش از ۳۶ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر است. امروزه روش های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت، افزایش یافته است و خانواده های ایرانی در سید فرهنگی خود، با شبکه های ماهواره ای، فضای مجازی و رسانه های مدرن مواجه اند که هر کدام به نوبه خود، بخشی از فرآیند تأثیرگذاری در خانواده را دارند. هم اینک، فضای مجازی موجب آثار روانی، فردی و اجتماعی شده و نقشی مخرب بر خانواده ها داشته و دارد. آموزش و پرورش، به عنوان یک ارکان مهم جامعه اسلامی، برای مواجهه با این فرایند فرهنگی، وظایف مهمی را به عهده دارد تا بتواند آموزه های دینی خانواده را حفظ نماید.

نوجوان و همکاران (۱۳۹۷) [۱۷] در تحقیقی با عنوان (نقش نماز در پیشگیری استفاده نامطلوب از فضای مجازی در بین دانش آموزان) چنین بیان می دارند که هدف از این پژوهش، بررسی این موضوع است که نماز چه نقشی در پیشگیری استفاده نامطلوب از فضای مجازی دارد روش تحقیق از نوع توصیفی- تحلیلی می باشد. از نیازهای فطری آدمی، گرایش به عشق و پرستش است، یعنی فرد، مستقل از هر نوع یادگیری در درونش تمایل به عبادت و بندگی خدا را احساس میکند. چنین احساس و تمایلی در اعمال و رفتار دینی آشکار میشود. مذهب در اعم نیایش در اخص و والاترین آن نماز، در شکل گیری رفتار و عادات ما تاثیر میگذارد. نماز یک عامل تربیتی است که بر روی اخلاق، رفتار، عادات، ماهیت و روح نمازگزار تاثیر می گذارد. انسان را در راه بازسازی خود بردارد، تا خود را در راه خوب شدن، خدایی شدن تقویت کند، به یک شناخت کامل از خود برسد. از نظر مذهبی هم بذر هویت دینی و معنوی انسان در بستر کودکی کاشته میشود و با گذشت زمان و رشد سنی کودک، شاخ و برگ و میوه و ثمر میدهد و ریشه هایش نیز استوارتر می گردد. با ورود اینترنت و رایانه به درون خانواده ها بین والدین، معلمان، مربیان، دانش آموزان و فرزندان جدایی فکری، عاطفی و فیزیکی رخ میدهد. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت موجب تقویت شخصیت های چندگانه و رشد و استحکام آن میگردد. دانش آموزان در این محیط از آسیب پذیری بیش تری برخوردارند و به ویژه در دورانی که هویت آنان شکل می گیرد، این خطر پر رنگ تر میشود. والدین همواره بر کاربرد شبکه های اجتماعی نظارت داشته باشند. اولیای مدرسه بخصوص معلمان، طوری دانش آموزان را تربیت نمایند که آنها نسبت به صحت اطلاعات و حفظ حریم شخصی خود همواره احساس مسیولیت نمایند. به دانش آموزان گوشزد نماییم که بدون دلیل و برنامه اصلا وارد این شبکه ها نشویم و بدانیم که او ما را به

طرف خود می کشاند و گمراه میکند و آگاه سازی دانش آموزان نسبت به اهداف و مقاصد دشمنان انقلاب اسلامی از توسعه روز افزون شبکه های اجتماعی بسیار حائز اهمیت است.

#### ۵- بحث درباره یافته ها

اعتقادات مذهبی می توانند نقش مهمی در پیشگیری از آسیب های فضای مجازی داشته باشند. این اعتقادات می توانند به عنوان یک سرمایه فرهنگی و اجتماعی، در ارتقاء اخلاقیات، ارزش ها و رفتارهای مثبت در استفاده از فضای مجازی مؤثر باشند. در زیر نقش اعتقادات مذهبی در پیشگیری از آسیب های فضای مجازی مورد بررسی قرار می گیرد:

اخلاقیات و ارزش های مذهبی: اعتقادات مذهبی معمولاً به اخلاقیات و ارزش های معینی تأکید می کنند. این ارزش ها می توانند به عنوان یک راهنمای اخلاقی برای فعالیت های آنلاین عمل کنند و افراد را از انجام رفتارهای ناخوشایند در فضای مجازی منع کنند. ترویج احترام به دیگران: اعتقادات مذهبی ممکن است ترویج احترام به دیگران و پذیرش تنوع فرهنگی و اجتماعی را ترویج کنند. این مسئله می تواند به پیشگیری از بحران ها و تعارضات میان افراد در فضای مجازی کمک کند [۱۸].

آگاهی از مسائل اخلاقی: اعتقادات مذهبی ممکن است آگاهی فردی را افزایش دهند و او را به مسائل اخلاقی مرتبط با استفاده از فضای مجازی توجه دهند. این آگاهی می تواند در جلوگیری از مشکلاتی مانند تبلیغات نفرت انگیز یا انتشار اطلاعات غلط و مضلل مؤثر باشد.

تشویق به مشارکت مثبت: اعتقادات مذهبی ممکن است به فرد تشویق کنند تا در فعالیت ها و مشارکت های مثبت در فضای مجازی شرکت کند. این مشارکت می تواند به ارتقاء فضای مجازی سالم و مفید کمک کند.

مسئولیت پذیری فردی: اعتقادات مذهبی ممکن است مسئولیت پذیری فردی را ترویج کنند و افراد را به توجه به اثرات اختلالات و آسیب های احتمالی در فضای مجازی تشویق کنند.

حفاظت از حریم خصوصی: اعتقادات مذهبی ممکن است به فرد یادآوری کنند که حریم خصوصی خود را حفظ کند و از اشتراک اطلاعات حساس در فضای مجازی پرهیز کند. با توجه به این نقاط، ترکیب اعتقادات مذهبی با آموزش های اجتماعی و فناوری می تواند به ایجاد یک فضای مجازی پویا و سالم کمک کند و از آسیب های مختلف آن جلوگیری نماید [۲۲].

۱- اعتقادات مذهبی به عنوان محافظ فرهنگی: اعتقادات مذهبی نقش مهمی در حفظ و ارتقاء ارزش ها و اخلاقیات فرهنگی دارند. این ارزش ها می توانند به عنوان یک سد در برابر انتشار مطالب نفرت انگیز، ترویج اخلاقیات مثبت و تشویق به رفتارهای مسئولیت پذیری در فضای مجازی عمل کنند.

۲- ترویج احترام به حریم خصوصی: اعتقادات مذهبی به حفظ حریم خصوصی افراد تأکید دارند. این تأکید می تواند باعث شود که افراد در فضای مجازی اطلاعات شخصی خود را محافظت کنند و از انتشار غیرمجاز این اطلاعات پرهیز کنند.

۳- تاثیر اعتقادات در جلوگیری از انتشار اطلاعات غلط: اعتقادات مذهبی می توانند به عنوان یک فیلتر فرهنگی علیه انتشار اطلاعات غلط در فضای مجازی عمل کنند. افراد ممکن است با توجه به اعتقادات خود، به دقت بیشتری به اطلاعاتی که به اشتراک می گذارند و منتشر می شود، نگاه کنند.

۴- ایجاد محیط مثبت و پذیرنده: اعتقادات مذهبی می توانند به ایجاد یک محیط پذیرنده در فضای مجازی کمک کنند. این محیط می تواند باعث افزایش ارتباطات مثبت، تبادل اطلاعات سازنده و تشویق به همکاری در فضای مجازی شود.

۵- ترویج مشارکت اجتماعی: اعتقادات مذهبی به عنوان یک نهاد اجتماعی می توانند به ترویج مشارکت اجتماعی در فضای مجازی کمک کنند. افراد ممکن است با توجه به اعتقادات خود، به فعالیت های مثبت در فضای مجازی شرکت بیشتری نشان دهند [۱۹].

۶- اثر مثبت بر رفتارهای آنلاین: اعتقادات مذهبی می توانند به طور مستقیم و غیرمستقیم بر رفتارهای آنلاین افراد تأثیر بگذارند. افراد ممکن است با توجه به اعتقادات دینی خود، از رفتارهای مسئولیت پذیرانه تری در فضای مجازی بهره مند شوند.

اعتقادات مذهبی به عنوان یک پارامتر فرهنگی و اخلاقی مهم، می‌توانند در پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی نقش مؤثری ایفا کنند. از طریق ترویج ارزش‌ها و اخلاقیات مذهبی، می‌توان به ساخت یک فضای مجازی سالم، پویا و پذیرنده کمک نمود. این نتایج نشان می‌دهند که اعتقادات مذهبی می‌توانند به عنوان یک منبع معنوی و فرهنگی در ارتقاء اخلاقیات و رفتارهای مثبت در فضای مجازی مؤثر باشند.

#### ۶- چگونه اعتقادات مذهبی می‌توانند در پیشگیری از انتشار اطلاعات غلط در فضای مجازی نقش داشته باشند؟

ترویج اصول راستی و درستی: اعتقادات مذهبی اغلب اصول و ارزش‌هایی را ترویج می‌دهند که بر راستی و درستی مبتنی هستند. این اصول می‌توانند به افراد آگاهی بیشتری از خطرات انتشار اطلاعات غلط دهند و از آنها خواسته شود که از انتشار اطلاعاتی که با این اصول مغایرت دارند، پرهیز کنند.

ترویج مفهوم امانت و مسئولیت: اعتقادات مذهبی معمولاً اهمیت امانتداری و مسئولیت‌پذیری را تأکید می‌کنند. این اصول می‌توانند افراد را به اطلاعات دقیق و معتبر در فضای مجازی تشویق کنند و از انتشار اخبار و اطلاعات غلط جلوگیری نمایند. تشویق به ارزیابی منابع: اعتقادات مذهبی ممکن است به افراد توجیه و ترغیب کنند تا منابع اطلاعاتی که در فضای مجازی مطرح می‌شوند را به دقت بررسی و ارزیابی کنند. این ارزیابی ممکن است در شناسایی و جلوگیری از انتشار اطلاعات غلط مؤثر باشد. ترویج مفهوم تحقیق و آگاهی: اعتقادات مذهبی می‌توانند از افراد خواسته شود که قبل از انتشار یا ایمپلمنت کردن هرگونه اطلاعات، تحقیقات دقیق و آگاهی را در مورد موضوع انجام دهند. این مسئله می‌تواند به جلوگیری از انتشار اطلاعات نادرست کمک کند [۲۰].

ترویج احترام به حقیقت: اعتقادات مذهبی می‌توانند از افراد خواسته شود که احترام به حقیقت و اطلاعات دقیق را در فضای مجازی حفظ کنند. این احترام می‌تواند به انتشار اطلاعات غلط و ترویج شایعات جلوگیری نماید. ترویج ایجاد فضای مثبت: اعتقادات مذهبی ممکن است به ایجاد و حفظ فضای مجازی مثبت و سازنده تشویق کنند. در چنین فضایی، افراد احتمالاً کمتر به انتشار اطلاعات غلط تمایل داشته باشند و تلاش کنند تا اطلاعات مفید و مثبت را به اشتراک بگذارند. از این رو، اعتقادات مذهبی با تأکید بر ارزش‌های اخلاقی و اصول راستی می‌توانند در ترسیم مسیری برای پیشگیری از انتشار اطلاعات غلط در فضای مجازی نقش اساسی ایفا کنند.

#### ۷- آیا اعتقادات مذهبی می‌توانند به ترویج اخلاقیات مثبت و سازنده در ارتباطات آنلاین کمک کنند؟

تعمیر اصول اخلاقی: اعتقادات مذهبی معمولاً اصول اخلاقی مشخص و دقیقی را ترویج می‌دهند. این اصول می‌توانند به عنوان راهنمایی برای افراد در ارتباطات آنلاین عمل کنند و تأکید بر مسائلی مانند رفتار احترام‌آمیز، صداقت، و همدلی داشته باشند. تشویق به احترام به دیگران: اعتقادات مذهبی معمولاً تأکید دارند که افراد باید به دیگران احترام بگذارند. این احترام می‌تواند در فضای مجازی باعث ایجاد یک ارتباط مثبت و سازنده شود و از انتشار رفتارهای توهین‌آمیز جلوگیری نماید. ترویج تفکر انسان‌محور: اعتقادات مذهبی ممکن است به تفکر انسان‌محور و توجه به نیازها و حقوق دیگران تشویق کنند. این تفکر می‌تواند در فضای مجازی باعث افزایش همدلی و همکاری بین افراد شود. ترویج صداقت و امانت: اعتقادات مذهبی به ترویج امانت و صداقت اهمیت می‌دهند. این ارزش‌ها می‌توانند در ارتباطات آنلاین به عنوان اساسی‌ترین اصول حساب شوند و از انتشار اطلاعات نادرست جلوگیری نمایند. تشویق به تعامل اجتماعی مثبت: اعتقادات مذهبی ممکن است به ترویج تعاملات اجتماعی مثبت و سازنده کمک کنند. افراد ممکن است با توجه به اعتقادات مذهبی خود، به فعالیت‌ها و ارتباطات آنلاین مثبت‌تری مشارکت کنند [۲۱].

تعمیر مسئولیت: اعتقادات مذهبی به مفهوم مسئولیت‌پذیری توجه دارند. این مفهوم می‌تواند در ارتباطات آنلاین به افراد کمک کند تا از تصمیمات مسئولانه‌تری در مواجهه با چالش‌ها و مسائل آنلاین استفاده کنند.

به طور کلی، اعتقادات مذهبی با ترویج ارزش‌ها و اخلاقیات مثبت می‌توانند به فرد کمک کنند که در ارتباطات آنلاین خود، رفتارهای مثبتی را رعایت کند و به سازندگی و اخلاق در فضای مجازی کمک نماید.

#### ۸- چگونه می‌توان اعتقادات مذهبی را به عنوان یک فاکتور موثر در حفظ حریم خصوصی افراد در فضای مجازی ترویج کرد؟

تاکید بر ارزش حریم خصوصی: اعتقادات مذهبی ممکن است به تاکید بر ارزش حریم خصوصی افراد پرداخته و آن را به عنوان حقی اساسی ترویج کنند. این تاکید می‌تواند به افراد آگاهی بیشتری از اهمیت حریم خصوصی در فضای مجازی بدهد. تشویق به احترام به حریم خصوصی دیگران: اعتقادات مذهبی ممکن است به افراد تشویق کنند که به حریم خصوصی دیگران احترام بگذارند. این تشویق می‌تواند در ایجاد یک فضای مجازی احترام‌آمیز کمک کند و از سوءاستفاده از اطلاعات شخصی جلوگیری نماید.

ترویج مفهوم امانت در استفاده از اطلاعات: اعتقادات مذهبی ممکن است به ترویج مفهوم امانت در استفاده از اطلاعات دیگران پرداخته و از افراد خواسته شود که با دقت و مسئولیت از اطلاعات شخصی در فضای مجازی استفاده کنند. تشویق به اطلاع‌رسانی مسئولانه: اعتقادات مذهبی ممکن است از افراد بخواهند که در اطلاع‌رسانی خود در فضای مجازی مسئولانه عمل کنند. این مسئولیت می‌تواند شامل احترام به حریم خصوصی دیگران و انتشار اطلاعات دقیق باشد. ترویج اصول اخلاقی در تعاملات آنلاین: اعتقادات مذهبی ممکن است به ترویج اصول اخلاقی مرتبط با تعاملات آنلاین مشغول باشند. این اصول می‌توانند شامل احترام به حریم خصوصی دیگران، پرهیز از توهین و نقض حقوق شخصی باشند [۲۲]. ترویج آگاهی از خطرات حفظ حریم خصوصی: اعتقادات مذهبی ممکن است به تشویق به آگاهی از خطرات حفظ حریم خصوصی و تأثیرات منفی سوءاستفاده از اطلاعات در فضای مجازی پردازند. تعلیم اصول حفظ حریم خصوصی به افراد جوان: اعتقادات مذهبی می‌توانند از طریق آموزش اصول حفظ حریم خصوصی به نسل‌های جوان کمک کنند و از سوءاستفاده از فضای مجازی جلوگیری کنند. ترویج این اصول توسط اعتقادات مذهبی می‌تواند به ساختارگذاری ارتباطات آنلاین مسئولانه‌تر و حفظ حریم خصوصی افراد کمک کند.

#### ۹- آیا اعتقادات مذهبی می‌توانند در جلوگیری از سوءاستفاده از فضای مجازی و اعتیاد به آن نقش داشته باشند؟

اعتقادات مذهبی معمولاً اصول اخلاقی و ارزش‌های مثبتی را ترویج می‌دهند. این اصول می‌توانند به افراد کمک کنند تا در فضای مجازی از سوءاستفاده و رفتارهای غیراخلاقی پرهیز کنند. تشویق به اعتدال در استفاده از فضای مجازی: اعتقادات مذهبی ممکن است به افراد تشویق کنند که از فضای مجازی با اعتدال استفاده کنند و از اعتیاد به این فضا پرهیز کنند. ترویج اصول بهداشت روحی: اعتقادات مذهبی می‌توانند به ترویج اصول بهداشت روحی کمک کنند و افراد را آگاه سازند که استفاده بیش از حد از فضای مجازی ممکن است بر روان و جسم تأثیرات منفی داشته باشد. ترویج ارتباطات معنوی: اعتقادات مذهبی ممکن است به ترویج ارتباطات معنوی و ارتقاء ارتباط با خدا و ارزش‌های دینی کمک کنند. این ارتباطات می‌توانند افراد را از سوءاستفاده از فضای مجازی و به ویژه اعتیاد به آن دور نگه دارند [۲]. تشویق به مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی: اعتقادات مذهبی ممکن است به افراد تشویق کنند که به جای وقت‌گذرانی بیش از حد در فضای مجازی، در فعالیت‌های اجتماعی و مفید شرکت کنند. این فعالیت‌ها می‌توانند از اعتیاد به فضای مجازی جلوگیری کنند. ترویج اندیشه‌های مثبت: اعتقادات مذهبی ممکن است به ترویج اندیشه‌ها و مفهومی مثبت کمک کنند. این اندیشه‌ها می‌توانند افراد را از سوءاستفاده از فضای مجازی و پیشگیری از اعتیاد به آن دور نگه دارند. تشویق به کنترل وقت: اعتقادات مذهبی ممکن است به افراد تشویق کنند که وقت خود را به دور از مصارف بی‌اهمیت در فضای مجازی مدیریت کنند و به فعالیت‌های مهم‌تری اختصاص دهند.

ترویج این اصول توسط اعتقادات مذهبی می‌تواند به افراد کمک کند تا از سوءاستفاده از فضای مجازی و اعتیاد به آن جلوگیری کرده و زندگی متوازن‌تری را تجربه کنند.

#### ۱۰- چه راهکارها و سیاست‌هایی می‌توانند بر اساس اعتقادات مذهبی در جامعه اجرا شوند تا بهبودی در مسائل فضای مجازی ایجاد گردد؟

آموزش اخلاقیات مذهبی: اجرای برنامه‌های آموزشی بر اساس اصول اخلاقیات مذهبی به منظور آگاه‌سازی افراد از اصول و ارزش‌های دینی در استفاده از فضای مجازی.

ترویج ارتقاء ارتباط با خدا: ایجاد برنامه‌ها و فعالیت‌ها جهت ترویج ارتباط فرد با اعتقادات دینی و تشویق به استفاده از فضای مجازی به‌عنوان ابزاری برای ارتقاء معنویت و ارتباط با خدا.

ترویج محتوای مثبت و مفید: ارتقاء تولید و انتشار محتوای مذهبی مثبت و سازنده در فضای مجازی به‌منظور ترویج ارزش‌ها و اصول مذهبی و جلوگیری از انتشار محتوای ضار و منفی.

آموزش مهارت‌های ایمنی آنلاین: اجرای دوره‌های آموزشی با تأکید بر مفاهیم امانت در فضای مجازی و آموزش مهارت‌های ایمنی آنلاین به جهت جلوگیری از سوءاستفاده و تضمین حریم خصوصی.

ترویج اصول اخلاقیات حرفه‌ای: تشویق به ایجاد محتوای مذهبی با کیفیت و اخلاقیات حرفه‌ای در فضای مجازی و ترویج استفاده از این فضا به‌منظور ترویج اصول اخلاقی و حفظ حقوق دیگران [۱].

ترویج مشارکت اجتماعی: اعتقادات مذهبی را به‌عنوان انگیزه برای مشارکت اجتماعی افراد در فعالیت‌ها و پروژه‌های مفید در فضای مجازی به کار بگیریم.

استفاده از رهبران مذهبی: مشارکت رهبران مذهبی در آموزش و ترویج مفاهیم اخلاقی و معنوی در فضای مجازی به‌عنوان نمایندگان اعتقادات مذهبی و برخورداری از تأثیر آنها بر جوانان و جامعه.

تشویق به فعالیت‌های فرهنگی و هنری: ایجاد فضاها و تشویق به فعالیت‌های فرهنگی و هنری مذهبی در فضای مجازی به‌منظور ارتقاء ذوق و فرهنگ جامعه.

پیگیری قوانین اخلاقی: اجرای قوانین و مقررات اخلاقی در فضای مجازی با توجه به اصول اخلاقیات مذهبی جامعه.

ترویج اصول امانتداری: ارتقاء اصول امانتداری و رعایت امانت در انتشار اطلاعات و فعالیت‌های فضای مجازی.

این راهکارها و سیاست‌ها می‌توانند با تأکید بر اعتقادات مذهبی، به بهبود فضای مجازی اجتماعی کمک کنند و ارزش‌ها و اصول مذهبی را در فضای مجازی ترویج دهند.

#### ۱۱- نتیجه گیری

در این تحقیق، نقش اعتقادات مذهبی در پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های به‌دست آمده نشان می‌دهند که اعتقادات مذهبی به‌عنوان یک عامل فرهنگی و اخلاقی، تأثیرات مثبتی در فضای مجازی می‌توانند داشته باشند. ترویج ارزش‌ها و اخلاقیات: اعتقادات مذهبی می‌توانند به‌عنوان یک منبع ترویج ارزش‌ها و اخلاقیات فرهنگی عمل کنند. این ترویج می‌تواند به جلوگیری از انتشار مطالب نفرت‌انگیز و ترویج اخلاقیات مثبت در فضای مجازی کمک کند. محافظت از حریم خصوصی: اعتقادات مذهبی معمولاً حریم خصوصی را محافظت می‌کنند. این محافظت می‌تواند باعث کاهش سوءاستفاده از اطلاعات شخصی در فضای مجازی شود. اعتقادات مذهبی می‌توانند به‌عنوان یک فیلتر علیه انتشار اطلاعات غلط در فضای مجازی عمل کنند. افراد ممکن است با توجه به اعتقادات خود، به دقت بیشتری به اطلاعاتی که به اشتراک می‌گذارند و منتشر می‌شود، نگاه کنند. اعتقادات مذهبی می‌توانند به ایجاد یک محیط پذیرنده در فضای مجازی کمک کنند. این محیط می‌تواند باعث افزایش ارتباطات مثبت، تبادل اطلاعات سازنده، و تشویق به همکاری در فضای مجازی شود. اعتقادات مذهبی ممکن است به ترویج مشارکت اجتماعی در فضای مجازی کمک کنند. افراد ممکن است با توجه به اعتقادات دینی خود، به فعالیت‌های مثبت در فضای مجازی

شرکت بیشتری نشان دهند. اعتقادات مذهبی ممکن است به طور مستقیم و غیرمستقیم بر رفتارهای آنلاین افراد تأثیر بگذارند. افراد ممکن است با توجه به اعتقادات دینی خود، از رفتارهای مسئولانه تری در فضای مجازی بهره مند شوند.

## ۱۲- پیشنهادها

بر اساس یافته‌های این تحقیق، ترویج اعتقادات مذهبی و ارزش‌های مرتبط با آن می‌تواند به عنوان یک استراتژی مؤثر برای پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی در نظر گرفته شود. در این راستا، پیشنهاد می‌شود:

ترویج آموزش اخلاقیات مذهبی: برنامه‌های آموزشی با تأکید بر ارزش‌ها و اخلاقیات مذهبی، به عنوان بخشی از آموزش‌های فرهنگی و اجتماعی، ترویج شوند.

تعامل با رهبران مذهبی: همکاری با رهبران مذهبی و اجتماعی برای ترویج رفتارهای اخلاقی و مسئولانه در فضای مجازی.

ترویج کمک‌های اجتماعی: ارائه کمک‌های اجتماعی به افراد جهت ایجاد فضای مجازی پویا و پذیرنده.

توجه به آموزش ایمنی آنلاین: ایجاد برنامه‌های آموزشی جهت آگاهی افراد از راهکارها و رفتارهای ایمن در فضای مجازی.

ترویج محتوای مثبت: ایجاد و ترویج محتوای مثبت و سازنده در فضای مجازی به منظور افزایش ارتقاء فرهنگ مثبت.

## ۱۳- منابع

۱. افتخاری، اصغر (۱۳۹۴) مزایا و معایب ورود دین به فضای مجازی، اطلاعات حکمت و معرفت. سال ۱۰. شماره ۳: ۲۹-۳۲.
۲. پاک پور، یونس. داداشزاده، محمدرضا. و حسرن فانی‌دپور (۱۳۸۸) اصول طراحی مواد آموزشی مبتنی بر رسانه‌های دیجیتال. چهارمین کنفرانس ملری و اولین کنفرانس بین‌المللی آموزش الکترونیک. تهران: دانشگاه علم و صنعت.
۳. توسنر، پل امرسون. و هری گونرارتو (۱۳۹۴) مرجعیات دینی و اخلاق در عصر اینترنت. ترجمه محمد حسینی ناظمی. اطلاعات حکمت و معرفت. سال ۱۰، شماره ۳، ۲۲-۱۶.
۴. جی هکت، روزالینرد آی (۱۳۹۴) دین و اینترنت. ترجمه میترا سرحدی، اطلاعات حکمت و معرفت. سال ۱۰. شماره ۳: ۱۲-۸.
۵. دلواری، مهدی (۱۳۹۴) ماهیت فضای مجازی و جایگاه دین، اطلاعات حکمت و معرفت. سال ۱۰. شماره ۳: ۷-۵.
6. Mbanaso, U. M., & Dandaura, E. S. (2015). The cyberspace: Redefining a new world. *IOSR Journal of Computer Engineering*, 17(3), 17-24
7. Nini, E. (2015, October). Private open source social networking media for education. In 2015 Fifth International Conference on e-Learning (econf) (pp. 220-224). IEEE
8. Boholano, H. (2017). Smart social networking: 21st century teaching and learning skills. *Research in Pedagogy*, 7(1), 21-29.
۹. زیوکو، ماجا. (۱۳۹۶). ابعاد روانشناختی فضای مجازی. ترجمه مهدی تصرتی، تهران: آگاه
10. Barak, A. (2008). *Psychological aspects of cyberspace. Theory, research, applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Wilson, K., Fornasier, S., & White, K. M. (2010). Psychological predictors of young adults' use of social networking sites. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 13(2), 173-177.
12. Suler, J. (2008). *Cybertherapeutic theory and techniques. Psychological aspects of cyberspace: Theory, research, applications*, 102-128
۱۳. محکم کار، ایمان، حلاج، محمد مهدی (۱۳۹۳) فضای مجازی، ابعاد، ویژگی‌ها و کارکردهای آن در عرصه هویت با محوریت شبکه‌های اجتماعی مجازی، مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۲۰۱، ۸۲-۶۳.
۱۴. حقی اورتاکنند، ملکه. (۱۳۹۵) اعتیاد اینترنتی دلایل و انگیزه‌ها، سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، گرجستان، باتومی.
۱۵. جعفریان کنارسری، فاطمه، خدایاری، ناهید، حسن زاده، لیلیا. (۱۳۹۵) آسیب‌شناسی فضای مجازی در خانواده، مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۲(۴) ۱۵-۲۴.

۱۶. ملاحی، نجمه. (۱۳۹۵). نقش آموزه های دینی اسلامی در پیشگیری از آثار مخرب فضای مجازی بر خانواده، اولین همایش ملی آموزش، کارآفرینی، توسعه (فرصت ها، چالش ها، راهکارها).
۱۷. نوجوان، سودا، شمس الدینی، مریم (۱۳۹۷) نقش نماز در پیشگیری استفاده نامطلوب از فضای مجازی در بین دانش آموزان، دومین کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی، مدیریت و معارف اسلامی.
۱۸. دهقان نیری، فاطمه (۱۳۹۵) فضای مجازی بسترساز ترویج دین. گروه ایرنا مقاله.
۱۹. فان زونن، لیسبت. و اولیور کروگر (۱۳۹۴) نگاهی به رویکردها و روش مطالعه دین در اینترنت. ترجمه علی اخلاقی. اطلاعات حکمت و معرفت. سال ۱۰، شماره ۳، ۳۹-۳۳.
۲۰. کمیل، هاید (۱۳۹۴) بررسی ارتباط بین دین آفلاین و آنلاین در جامعه شبکه ای. ترجمه لیلا شیخ. ماهنامه اطلاعات حکمت و معرفت. سال ۱۰.
۲۱. هوور، استوارت. (۱۳۹۴) فضای سوم دین دیجیتال. ترجمه شهربانو الهی فرد. اطلاعات حکمت و معرفت. سال ۱۰. شماره ۳: ۲۸-۲۳.
۲۲. عابدینی، آزاده (۱۳۹۵) ارزیابی کتابخانه های دیجیتال حوزوی در اینترنت. ره آورد نو. شماره ۵۷: ۷۱-۶۷.